

STARÝ ZÁKON, TEOLOGIE A DĚJINY (NÁBOŽENSTVÍ) IZRAELE: NĚKOLIK POZNÁMEK

Filip Čapek

This article tries to expose an intricate nature of what is a subject of biblical studies and as such follows challenging essay issued in TR 2/2000 where an implicit plea for more archeologically based reasoning about Old Testament materials has been expressed. Two disciplines of biblical studies are briefly surveyed to exhibit difficulties connected with too hasty accentuation of historical "hard facts" on account of more theological and ideographical dealing with the Old Testament within biblical scholarship. The first is "Theology of the Old Testament" and the second "A History of Israelite Religion". Being aware of contemporary epistemological situation characterized by pluralistic conceptualizing of science, final considerations try to give space to two different currents which are both equally present in biblical studies, that is to more theologically and to more historically interested concerns.

Tato stať je reakcí a rozvedením podnětného článku kolegy Stehlíka *Hospodin a (jeho?) Ašera* otištěného v TR 2/2000, ve kterém chce autor učinit přítrž „dogmaticky diktovanému“, „apologetickému“, „určitým způsobem stranicímu“ a „neanalytickému“ pojetí biblistiky a systematické teologie. Rád bych souhlasil, kdyby líčený stav bádání alespoň trochu odpovídal skutečnosti a kdyby se snahy o jeho nápravu či „reinterpretaci“ mohly setkat se vstřícnou odezvou z míst, jež si podle autora o nápravu říkají. Protože jsem však přesvědčen, že se jedná spíše o problémy imaginární, popřípadě velmi hrubě načrtnuté, připojuji k problematice vztahu teologie Starého zákona a dějin (náboženství) Izraele – tedy oborům biblistiky, jež sklidily v článku zdrcující kritiku¹ – k disciplínám, jež by těmto oborům měly pomoci odstranit předestřené nedostatky, několik poznámek. Ty si nekladou za cíl nic jiného, než alespoň zhruba nastínit, oč v teologii Starého zákona a dějinách (náboženství) Izraele zejména jde, co je předmětem jejich studia a čím se v důsledku od jiných disciplín liší.

¹ O. Stehlík, *Hospodin a (jeho?) Ašera*, TR 2 (2000) 159–169. Srov. tamt., pozn. 16 na str. 163.

1. Co je předmětem studia teologie Starého zákona?

Při pohledu na většinu teologií Starého zákona, které v tomto století vyšly, si uvědomíme, že jejich zájem o „skutečnou“ historii, jež by měla v pozadí starozákonních látek stát, je druhořadý. Stačí nahlédnout do teologií W. Eichrodta (1933–1939), G. von Rada (1957–1960) nebo pozdějších děl W. Zimmerliho a G. Fohrera (oba 1972), B. S. Childse (1985 a 1992) a nejnovějších prací H. D. Preusse (1991 a 1992), O. Kaisera (1993 a 1998), W. Brueggemanna (1997) nebo R. Rendtorffa (1999–2001), aby tato skutečnost byla patrná. Jakkoli se tyto teologie od sebe výrazně liší, o některých společných rysech a pojednávaných tématech nemůže být pochyb. V popředí zájmu teologií Starého zákona stojí (a.) literární korpus starozákonních knih, (b.) studium a systematické třídění modů výpovědí, jimiž tyto knihy sdělují své porozumění Bohu, jeho působení ve světě, Izraeli a jeho vztahu k Bohu/bohům a okolnímu světu, (c.) snaha o více či méně profilovaný vztah k Novému zákonu, a popřípadě (d.) kreativní uplatnění starozákonních teologických důrazů a světonázorových postojů v dnešní době. „Předmětem, o který v teologii jde, není duchovní a náboženský svět Izraele v jeho celkové podobě..., ale to, co Izrael o Hospodinu přímo vypovídá... Za ústřední předmět našeho *teologického* hodnocení musíme považovat obraz, který Izrael sám o svých dějinách nastínil. Také tomuto obrazu je z vědeckého pohledu nezbytné přiznat svébytnost,“ říká klasik von Rad.² Disciplíně tedy nejde primárně o „historicitu“, ale o posouzení, jakým způsobem Izrael „reflektoval své dějinné zkušenosti“.³ Teologie Starého zákona se proto, přidržíme-li se von Radovy definice, nezajímá o „faktické“ dějiny (náboženství) Izraele, chcete-li Syropalestiny, ale o ideografický a především teologický popis událostí, tak jak je určitá starověká společenství zcela specifickým a jistě subjektivním způsobem formulovala. Autoři a tradenti starozákonních spisů nebyli historiky, religionisty ani archeology. Co do badatelského zájmu lze totéž říci i o autorech novodobých teologií Starého zákona. Rovněž oni, zejména po smysluplně rozvržené dělbě práce mezi disciplínami, jejíž pozvolný vznik lze sledovat zhruba od dvacátých let v německé oblasti⁴ a od let padesátých a šedesátých v oblasti anglo-americké, se o některé věci prostě nezajímají, popřípadě se jim věnují pouze okrajově. Nelze se proto divit, že je popis předmětu studia novějších starozákonních teologií kreativní modifikací děl předchozích, ale rozhodně

² G. von Rad, *Theologie des Alten Testaments I., Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels*, München 1957, 117–119.

³ Tamt., 11.

ne jejich popřením. Tak například H. D. Preuss téměř půlstoletí po von Radovi může stále trvat na tom, že jeho dílo rozhodně „není historicky orientovanými dějinami náboženství starozákonního Izraele, nýbrž systematicky zaměřenou a uspořádanou teologií Starého zákona“.⁵ Nejinak je tomu kupříkladu v postmoderně laděném díle W. Brueggemanna, který při postulování své teologie Starého zákona navazuje na koncepty ricoeurovské „druhé naivity“ a „předosvícenecké nevinosti“, jež se o analytické historické postupy programově nezajímají.⁶

Dnešní „nezájem“ většiny starozákonních teologií o historii tedy nemůže být ničím jiným, než výsledkem vývoje a diferenciaci disciplíny, která ve svých počátcích jistě o historickou rekonstrukci doby Starého zákona usilovala, ale jež tento úkol postupně přenechávala jiným oborům biblické (!) vědy.⁷ Tato poměrně jasně definovaná dělba práce, nechceme-li se odvolávat na již klasické dělení Gablera z konce 18. století, kde má řada problémů současné diskuze své kořeny, bude slavit půlstoletí své existence. Osobou, která na tom nese nerasmazatelný podíl, je von Rad, jenž se vymanil z historizujících akcentů svých předchůdců A. Alta a M. Notha, osob nepřímě spoluodpovědných za „induktivní archeologii“ Američanů Albrighta a Brighta, a odlišil moderní kritickou vědu, jejímž cílem je dosáhnout objektivního, kriticky zajištěného „historického minima“, tedy toho „jak to s Izraelem skutečně bylo“,⁸ od disciplíny, která se zajímá o výpovědní, jistě subjektivní, vyznavačskou tradici zachycenou starozákonními spisy.⁹

⁴ Viz průkopnické studie R. Kittela, *Die Zukunft der atl. Wissenschaft* (1921) a O. Eissfeldta, *Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte und atl. Theologie* (1926) a jejich rozbor v H. D. Preuss, *Theologie des Alten Testaments I.*, Stuttgart 1991, 6–7.

⁵ Preuss, 23.

⁶ Viz W. Brueggemann, *Theology of the Old Testament. Testimony, Dispute, Advocacy*, Minneapolis 1997, 61–114. Srov. též. M. G. Brett, *Canonical Criticism and Old Testament Theology*, v: A. D. H. Mayes (vyd.), *Text in Context*, Oxford 2000, 80.

⁷ Srov. závěrečné shrnutí, z něž je patrné, že historické, přísně analytické zřetele jsou rovněž součástí pracovního arzenálu některých disciplín, které patří do „biblistiky“.

⁸ G. von Rad, *Theologie des Alten Testaments I.*, 119–120.

⁹ Působení Nothova pojetí dějin Izraele, které nejlépe zachycují jeho *Geschichte Israels* (1950), je patrné i o řadu let později kupříkladu v díle *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit* (1973) S. Herrmanna. Von Radovu teologičtější linii, která rezignuje na historické soudy, sleduje ve svých *Geschichte Israels. Von Anfängen bis zur Gegenwart* (1977) G. Fohrer, který je mimochodem rovněž autorem starozákonní teologie (1972). Pomineme-li Fohrerovu spornou teorii „Mojžíšovské skupiny“, která ještě historizuje události exodu, pak je patrné, že diskuzi o více či méně historickém nebo naopak teologickém vnímání Starého zákona a z ní plynoucí dělby badatelské práce je možné lokalizovat již do 50. let a následujících desetiletí.

Podobně přínosnou roli v oddělení historických a teologických důrazů sehráli v padesátých a šedesátých letech, každý svým specifickým způsobem, také B. S. Childs¹⁰ a J. Barr.¹¹ Uvedené von Radovo rozlišení je jistě natolik široké, že se další generace badatelů mohly a můžou i nadále dohadovat o jeho úpravách a nových, přesnějších definicích. Redukovat však celou problematiku na neadekvátnost pracovních postupů starozákonních teologií na základě argumentu, že si údajně nevšimají aktuálního stavu archeologické a religionistické diskuze, je velmi sporné.¹²

2. Co je předmětem studia dějin (náboženství) Izraele?

Intenzivní diskuze o předmětu studia, způsobu práce a hranicích disciplíny známé pod názvem dějiny (náboženství) Izraele (*Religionsgeschichte Israels*) z posledních patnácti let naznačuje, jak obtížně lze ustálit definici předmětu studia této disciplíny ve stále rychleji se proměňujících podmínkách bádání. Nejinak tomu bylo i v minulosti.¹³ Záběr oboru nadále rozšiřuje uplatňování sociologických poznatků, archeologických nálezů a výsledků srovnávací religionistiky a fenomenologie náboženství, čímž dochází k posunu interpretačních důrazů disciplíny samotné. Celou problematiku navíc komplikuje skutečnost, že zatímco jsou dějiny (náboženství) Izraele stejně jako teologie Starého zákona v německy mluvících zemích tradičně součástí starozákonní vědy (*Alttestamentliche Wissenschaft*) a diskuze se proto soustřeďuje na rozdělení kompetencí a co nejpřesnějšího zacílení té či oné disciplíny,¹⁴ v anglo-americkém prostoru nebylo sepětí uvedených disciplín tak těsné, což se projevuje mimo jiné tím, že se snaha o definování předmětu studia dějin (náboženství) Izraele (*A History of Israelite Religion*) daleko více opírá o historické, neteologické obory. Že se pak od sebe koncepce celko-

¹⁰ Tak např. B. S. Childs, *Myth and Reality in the Old Testament*, London 1960.

¹¹ Viz např. J. Barr, *The Problem of Old Testament Theology and the History of Religion*, CJT 3 (1957) 141–149.

¹² Srov. Stehlík, 167–168.

¹³ Srov. pozn. 4.

¹⁴ Viz kritické reakce na von Radovu teologii ze šedesátých let, kdy se badatelé soustředění na historizující vidění Starého zákona odmítají podřítit nově stanovenému výměru teologie Starého zákona, ve kterém je jeho kerygmatická funkce nadřazena historickým zájmům. Tak viz F. Baumgärtel, ThLZ 86 (1961) 801–816 a 895–908 a von Radova odpověď v *Theologie des Alten Testaments I*, 13. Srov. též V. Maag, *Historische oder ausserhistorische Begründung atl. Theologie*, SthU 29 (1959) 6–18; F. Hesse, *Kerygma oder geschichtliche Wirklichkeit*, ZthK 57 (1960) 17–26.

vého obrazu dějin (náboženství) Izraele výrazně liší, je nasnadě. Někdy, a proto uvádím slovo náboženství v závorkách, se předmět studia na rozdíl od tradičnější prezentace disciplíny omezuje na dějiny Izraele bez potřeby zdůrazňovat jejich náboženské aspekty.

Rozmanitost disciplíny – nebo snad již lépe disciplín – dobře dokládají publikace a studie posledních deseti let, které se věnují dějinám (náboženství) Izraele a jejich vztahu k teologii Starého zákona, respektive Starému zákonu jako zdroji případné historické evidence. První z publikací, sborník *Religionsgeschichte Israels* (1995) reaguje na rozsáhlou monografii R. Albertze s podobným titulem *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit* (1992), ve které autor navrhuje nahradit teologii Starého zákona, jež byla až doposud královskou disciplínou starozákonní vědy, „teologičtěji koncipovanými dějinami náboženství Izraele“.¹⁵ Albertzův návrh se setkal s řadou kritických poznámek, jejichž původce lze rozdělit do dvou skupin:

První skupinu představují badatelé, kteří Albertze upozorňují, že vystředění diskuze na otázku existence jedné či druhé disciplíny je zbytečné. Teologie Starého zákona a dějiny (náboženství) Izraele se mohou navzájem doplňovat a rozdělit si v rámci starozákonní vědy kompetence.¹⁶

Druhá, daleko radikálnější skupina chce dějiny (náboženství) Izraele rekonstruovat na základě ověřitelných archeologických dat, a proto považuje z hlediska čistoty pracovního postupu přílišné zohledňování starozákonní materie za nepřiměřené. Albertzova snaha o sestavení chronologie dějin Izraele pomocí biblických informací verifikovaných externími daty prý nemůže dopadnout dobře, protože si externí evidence a starozákonní svědectví často protirečejí.¹⁷ To jsou kupříkladu výtky Kodaňské školy, jejíž zastánci tvrdí, že Albertz nenapsal dějiny (náboženství) Izraele, nýbrž dějiny myšlení (*Mentalitätsgeschichte*)¹⁸ nebo dějiny idejí (*Ideengeschichte*),¹⁹ tedy

¹⁵ R. Albertz, *Religionsgeschichte Israels statt Theologie des Alten Testaments! Plädoyer für eine forschungsgeschichtliche Umorientierung*, JBTh 10 (1995) 5–6; tentýž.. *Religionsgeschichte in alttestamentlicher Zeit*, Göttingen 1992, 20–30.

¹⁶ J. Barton, *Alttestamentliche Theologie nach Albertz?*, JBTh 10 (1995) 27; R. Rendtorff, *Die Hermeneutik einer kanonischen Theologie des Alten Testaments. Prolegomena*, tamt., 35; F. Crüsemann, *Religionsgeschichte oder Theologie? Elementare Überlegungen zu einer falschen Alternative*, tamt., 69; H. P. Müller, *Fundamentalfragen jenseits der Alternative von Theologie und Religionsgeschichte*, tamt., 109.

¹⁷ T. J. Lewis, recenze *Religionsgeschichte in alttestamentlicher Zeit*, Int 51 (1997) 77; G. N. Knoppers recenze téhož, JR 76 (1996) 97–98; H. P. Müller, *Fundamentalfragen* 103 a 105.

¹⁸ N. P. Lemche, *Warum die Theologie des Alten Testaments einen Irrweg darstellt*, JBTh 10 (1995) 92.

jakousi rozšířenou, chronologicky zaměřenou teologií Starého zákona. Analogicky uvažuje celá řada dalších badatelů, pro něž je přílišné sepětí dějin (náboženství) Izraele s látkami Starého zákona nepatřičné. Pro obzvláště progresivní badatele je čistě archeologická rekonstrukce dějin (náboženství) Izraele bez použití starozákonních látek doslova otázkou profesní cti, což dobře dokládá nedávno vydaná práce *The Archeology of Society in the Holy Land* (1995)²⁰ nebo některé příspěvky ze sborníků *Can a 'History of Israel' be Written?* (1997)²¹ a *The Archaeology of Israel. Constructing the Past, Interpreting the Present* (1997).²² Druhá skupina tedy považuje Albertzův vstřícný krok vůči „objektivně“ rekonstruovatelným dějinám (náboženství) Izraele v lepším případě za nedostatečně radikální v horším pak za metodicky chybný, protože se v něm mísí historická a teologická data. Nikoho asi nepřekvapí, že mezi zastánci umírněnější linie, kteří Albertzův návrh víceméně přijímají nebo jej alespoň neztracují, jsou teologové, mající na paměti již dvě století trvající diskuzi o vztahu teologického a historického přístupu ke Starému zákonu. Stoupenci druhé skupiny, spíše historici a archeologové než teologové, se naopak od Albertzova pokusu důsledně distancují, protože jej považují za metodicky nepřipustný průnik dvou zásadně odlišných vědeckých přístupů. To je jeden z jistě legitimních způsobů, jak na problematiku reagovat.

Hovoří-li H. Barstad o badatelích druhé skupiny, kteří se chtějí dobrat „skutečných“ dějin Izraele, jako o „prvních z posledních modernistů“,²³ ačkoli oni sami sebe považují za průkopníky „nového historiografického paradigmatu“,²⁴ má v mnohém pravdu. Historický a archeologický výzkum pojímaný jako práce „hard facts“, s jejichž pomocí lze dešifrovat „jak se věci měly“, a tím je odlišit od spekulativních a nevědeckých tezí starozákonních teologií, je pouze jednou z možností, jak problematiku vztahu Starého zákona a „skutečných“ dějin Izraele vnímat. Že může jít o povážlivé zjednodušení a nekritické protěžování vlastních badatelských pozic a navíc o necitlivé zasahování do jinak metodicky vymezené disciplíny a do struktu-

¹⁹ T. L. Thompson, *Das Alte Testament als theologische Disziplin*, JBTh 10 (1995) 173.

²⁰ Viz. recenze této knihy od P. Slámy v TR 1 (2000) 81–84 a jeho výstižný postřeh: „V prostředí evropské teologie, která se již dávno rozloučila s tím, že by jí archeologie neproblematicky verifikovala Bibli, Levyho sborník... senzaci nezpůsobí.“

²¹ L. L. Grabbe (vyd.), JSOTSup 245 (1997) Sheffield.

²² N. A. Silberman a D. B. Small (vyd.), JSOTSup 237 (1997) Sheffield.

²³ H. M. Barstad, *History of the Hebrew Bible*, v: L. L. Grabbe (vyd.), *Can a 'History of Israel' be Written?* JSOT 245 (1997) 50–51.

²⁴ T. L. Thompson, *Palestinian Pastoralism and Israel's Origins*, SJOT 6 (1992) 4.

rálně odlišných podkladových zdrojů, jimiž se teologie Starého zákona zabývá, je patrné. Dogmatismus badatelů druhé skupiny, který je při rekonstruování dějin (náboženství) Izraele ve hře, nemusí být o nic menší než dogmatismus stoupců teologie Starého zákona. Jedním z typických rysů některých „analyticky“ pracujících badatelů, zvláště když tento svůj badatelský atribut ustavičně zdůrazňují, je totiž jistá míra ideologizace vlastních vykladačských postupů. Jako příklad nám může posloužit neustávající snaha o falzifikaci²⁵ externích dat, v případě, že by mohla mít něco společného s historickým kontextem některé z částí Starého zákona,²⁶ za účelem přesunout diskuzi do vyhlédnutých historických souvislostí, jimiž jsou obvykle poexilní, perská nebo helénistická doba, tedy dějinné souřadnice, kde se samozřejmě vyskytuje více materiálu, který *via analogiae* vytváří předpoklady pro interpretaci.²⁷

Jednou z věcí, kterou je dobré mít při hodnocení té či oné vědní disciplíny obzvláště na paměti, je dobový kontext, v němž se ocitáme, a limitace, která nám je tímto kontextem více či méně vyměřena. Dnešní limitací, nebo snad lépe jakousi epistemologickou daností, je pluralitní pohled na vědu, ve které je místo jak pro teologicky profilované výpovědi, tak i pro historicky zaměřené snahy. Odepisovat jedno či druhé je zbytečné, a to obzvláště problematickými argumenty, jež jsou řadě skutečně poctivě pracujících vědců cizí.²⁸ Kdo má zapotřebí kupříkladu stále zdůrazňovat, že se Noth se svojí teorií (tedy ne nadčasovým postulátem !) amfiktyonie²⁹ mylil,³⁰ nebo že se starozákonní biblistika stále ještě ocitá v područí dogma-

²⁵ K možnosti falzifikace postulátů Kodaňské školy viz E. Noort, *Zu Stand und Perspektiven: Der Glaube Israels zwischen Religionsgeschichte und Theologie. Der Fall Josua 24*, VTSup 83 (1998) 85ff.

²⁶ Oblíbeným terčem zmiňované falzifikace jsou kupříkladu Merneptahova a Měšova stéla, nápis z Tell Dan nebo obsah sdělení tzv. Černého obelisku.

²⁷ Tato „revizionistická“ snaha je opět legitimní. K tomu srov. J. Barr, *The History and Ideology in the Old Testament*, Oxford 2000. Viz též metodicky velmi utřídná studie C. Frevela, *Aschera und der Ausschliesslichkeitsanspruch YHWHs*, BBB 94, 1+2 (1995) 746ff, ze které je dobře patrné, jak dlouhá, obtížná a hlavně *nejednoznačná* je cesta od archeologického nálezu – zvláště jestliže není literární povahy – k jeho interpretaci. Viz. též M. Oeming, *Biblische Hermeneutik – Eine Einführung*, Darmstadt 1998, 61–62.

²⁸ Tak na mě zapůsobilo kupříkladu Symposium on the Role of Analytical Methods in the Study, Restoration and Conservation of Ancient Manuscripts with Emphasis on the Dead Sea Scrolls, konané 14. dubna 1999 v Národní knihovně nebo přednáška S. Gitina, ředitele Albrightova institutu, na Evangelické teologické fakultě z téhož roku.

²⁹ M. Noth teorii formuloval již v roce 1930 ve stati *Das System der zwölf Stämme Israels*, tedy před více než sedmdesáti lety!

ticky diktované apologetiky, která ji nutí neustále zdůrazňovat diskontinuitu teologie Starého zákona vůči okolním náboženským formacím,³¹ když tomu tak sotva kde je,³² vypovídá spíše mnohé o svých vlastních zájmech než o vědomí komplexnosti bádání na poli biblistiky a o orientaci ve velmi různých metodických východiscích jednotlivých disciplín.

Shrnutí

Biblistika je množinou mnoha oborů, které se od sebe výrazně liší. Jak lze disciplínám, jakými jsou textová kritika, sociálně-dějinná exegeze nebo nová archeologie, připisovat apologetičnost nebo neanalytičnost mně není zcela jasné.³³ Nivelizovat tento celek na snadno napadnutelný objekt je možné pouze v případě, že pomíneme základní metodická východiska, jimiž se od sebe jednotlivé disciplíny biblické vědy výrazně odlišují. Výhrady směřované vůči teologii Starého zákona nebo dějinám (náboženství) Izraele mohou nalézt své opodstatnění pouze tehdy, berou-li vážně metodická východiska té či oné disciplíny a rozsah velmi různých úkolů, před nimiž tyto obory stojí. Proto může kupříkladu teologie Starého zákona, svébytná disciplína biblistiky, sotva odpovídat na Stehlíkem nadnesené výtky, ne-

³⁰ To kupříkladu soustavně zdůrazňuje N. P. Lemche. Viz jeho *New Perspectives on the History of Israel* VTSup 83 (1998) 42–60. Tento badatel trpí jistým druhem vnitřní rozpolcenosti, když často, paradoxně na úkor touhy vidět věci tak jak jsou, tedy „objektivně“, odmítá přijmout výsledek archeologických nálezů do té doby, dokud je on sám nebude moci evaluovat. Srov. pozn. 33.

³¹ Poznatek, že Starý zákon recipuje prvky kanaanského náboženství, je „nový“ téměř osmdesát let. Srov. H. L. Ginsberg, *Kitve Ugarit*, Jerusalem 1936, T. H. Gaster, *Psalms 29*, JQR 37 (1946) 55–65 nebo řadu studií z padesátých a šedesátých let od F. M. Crosse. Viz. též H. D. Preuss, *Theologie des Alten Testaments I*. 123ff, kde je patrné, že se diskuze o Hospodinově Ašeře v posledních pětadvaceti letech nevyhnula ani „biblistům“. Nestala-li se Ašera tématem některé z novějších starozákonních teologií, pak je třeba hledat důvody jinde, než v neznalosti nálezů z Kirbet el-Kom nebo Kuntilet Ardžud. K tomu viz. J. Barr, *The Concept of Biblical Theology. An Old Testament Perspective*, London 1999, 137–139 a 656 a C. Frevel, *Aschera und der Ausschliesslichkeitsanspruch YHWHs*.

³² Srov. Stehlík 164–165, 168 a nepovedená hyperbola na str. 163. Skutečně nevím, které evangelikální a fundamentalistické semináře má kolega na mysli.

³³ Srov. „revoluční“ návrh tamt., 168–169. Kdo dnes v akademických kruzích biblistů prosazuje vyznavačskou výlučnost nebo tvrdí, že veškerá náboženská tradice se omezuje pouze na biblický kánon, mi není (při množství literatury zdůrazňující tradici, dějiny působení, neukončenost zjevení apod.) vůbec jasné. Možná by bylo dobré přesněji sdělit, co autor článku Hospodin a (jeho?) Ašera vlastně označuje pojmem biblistika.

chceme-li, aby se omezovala pouze na zpracování archeologických a religionistických informací, které mimochodem sotva kdy skončí obecným konsenzem.³⁴ Teologie Starého zákona je kreativní ideografickou a teologickou disciplínou, která nám zpřítomňuje a osvětluje myšlenkové koncepty, o nichž nás starozákonní látky zpravují. Návrhy na přeorientování a reinterpretaci biblistiky, které kolega podnětně přednesl, de facto popisují problematiku společných, často a intenzivně diskutovaných hranic jednotlivých disciplín, kde se jedná o kompetenci a definici té které disciplíny a o její vymezení vůči ostatním oborům. To dokládá například právě napjatý vztah teologie Starého zákona a dějin (náboženství) Izraele.

---

³⁴ Srov. např. různá hodnocení prvopočátků Izraele. Zatímco renomovaný archeolog W. G. Dever soudí, že lze o obyvatelích palestinské vrchoviny z období monarchie hovořit jako o „Izraeli“ nebo „proto-Izraeli“, jiní badatelé tvrdí, že se jedná o „obyvatele vrchoviny“ nebo o „lidi z první doby železné“. I mezi „analyticky“ pracujícími badateli budou tedy vždy rozdíly, a tak sotva někdy vznikne vědecký monolit, s jehož pomocí by se dalo jednou provždy skoncovat (nepřístupíme-li ovšem na argumentační rovinu, kde rozhodují pouze metodická východiska jedné zúčastněné strany, aniž je druhá strana dotázána, oč se jí samotné jedná) s kazy biblistiky, na něž nás Stehlík upozorňuje. K vyváženějšímu pohledu na danou problematiku viz. K. W. Whitelam, *The History of Israel: Foundations of Israel*, v: A. D. H. Mayes (vyd.), *Text in Context*, Oxford 2000, 376–402.